

**EL VALOR DE LA PARTICIPACIÓ SOCIAL.
UNA APROXIMACIÓ A LA VIVÈNCIA DE
PERSONES GRANS QUE PARTICIPEN EN LES
SEVES ASSOCIACIONS**

El valor de la participació social. Una aproximació a la vivència de persones grans que participen en les seves associacions

Carlos Vecina Merchante
Margalida Vives Barceló

Resum

La participació social està relacionada amb els drets de la ciutadania, concretats en la recerca de més benestar de les persones. Dins aquest marc, es poden fer aproximacions diverses, des del més global al més concret. En aquest cas, aquest estudi se centra en la manera com és viscuda aquesta participació per part de persones grans a través de la vinculació amb les seves associacions. Es tracta d'aproximar-se a la vivència entorn de les relacions veïnals, familiars i d'amistat que mantenen i la manera com el centre de gent gran s'ubica dins aquest context, en definitiva, de quin paper ocupa a les seves vides.

Per desenvolupar aquesta recerca, s'ha utilitzat una metodologia qualitativa basada en la tècnica dels grups de discussió, constituïts per persones de 65 o més anys que participen o inclús gestionen aquests centres. Els resultats posen de manifest la importància d'aquests espais d'interacció per afavorir un envelliment actiu i saludable.

Resumen

La participación social está relacionada con los derechos de la ciudadanía, concretados en la búsqueda de un mayor bienestar de las personas. En este marco se pueden hacer diversas aproximaciones, desde lo más global a lo más concreto. En el caso que nos ocupa, este estudio se centra en la forma en que es vivida la participación por las personas mayores a través de la vinculación con sus asociaciones. Se trata de una aproximación a la vivencia en torno a las relaciones vecinales, familiares y de amistad que mantienen y la forma en que el centro de personas mayores se ubica en este contexto, en definitiva, de qué papel ocupa en sus vidas.

Para desarrollar esta investigación, se ha utilizado una metodología cualitativa basada en la técnica de los grupos de discusión, constituidos por personas de 65 ó más años que participan o incluso gestionan estos centros. Los resultados ponen de manifiesto la importancia de estos espacios de interacción para favorecer un envejecimiento activo y saludable.

1. Introducció

Les dades ens mostren que el col·lectiu de persones de 65 anys o més cada vegada és més significatiu, en termes estadístics, però també en els estudis i inquietuds que desperten les estratègies d'intervenció entorn de l'atenció social d'aquesta població. La literatura que tracta d'aquest tema ens adverteix de la importància de tenir vida activa per garantir certes cotes de benestar; també de com el fet de mantenir xarxes de relacions garanteix

uns mínims de salut psicosocial, concretament de la interacció amb el veïnat, la família, els amics i la comunitat pròpia com a espais saludables per a les persones. Possiblement mantenir aquests vincles té efectes més positius per al seu estat d'ànim i les capacitats per enfrontar-se a les dificultats de la vida diària que un tractament biomèdic, centrat únicament en qüestions biològiques i degeneratives pròpies de l'edat.

Les associacions de persones grans duen a terme un treball molt significatiu; són espais lúdics que ofereixen multitud d'activitats adaptades i destinades a cobrir els interessos d'aquesta població. Malgrat les dificultats econòmiques que pateixen, continuen donant un servei molt valuós que difícilment podria assumir l'Administració de manera directa, simplement pel fet que responen a un moviment comunitari des de la base. Es tracta de la ciutadania mateixa organitzada, que dóna respostes a les seves necessitats i inquietuds. Resulta interessant aproximar-se a la manera com les persones grans viuen la participació dins aquests centres, a partir de la seva vida quotidiana i les relacions que mantenen amb el veïnat, la família i les amistats des de la vivència com a ciutadania participativa.

Aquest estudi se centra a esbrinar aquests factors a partir de l'anàlisi del text extret de grups de discussió, una metodologia que facilita el debat i l'aflorament de discursos i opinions diverses. Això ha servit per conèixer experiències concretes i les diferents posicions que han anat adquirint les persones participants.

2. La dimensió social de les persones grans al segle XXI

Actualment a Espanya hi ha prop de 8,5 milions de persones més grans de 65 anys, un 18,4% de la població total, un 15,1% del qual a les Illes Balears (Abellán i Pujol, 2016). Aquest nombre, segons les previsions de l'INE, seguirà pujant fins a arribar quasi al 40% de la població el 2061. Hi ha tres elements que cal tenir presents a l'hora d'analitzar aquest fet: el primer fa referència a la dinàmica de la piràmide poblacional, condicionada, entre altres, per la generació del *baby-boom*; el segon es refereix a la diferenciació entre les zones rurals i les urbanes, ja que a les primeres el percentatge de persones grans sobre la població general de la zona és del 27,9%, i el tercer és la diferenciació per sexe, ja que, en el grup de 65 anys o més, hi ha un 33% més de dones que d'homes. En aquest sentit, cal recordar que l'esperança de vida dels homes se situa als 80 anys, mentre que la de les dones als 85,6 anys (Abellán i Pujol, 2016).

Dins la conceptualització de la qualitat de vida i l'envelliment actiu, la dimensió social té un pes similar a la dimensió psíquica i física (Van der Maesen i Walker, 2011; Fernández-Balletes, Zamarrón i Macià, 1996, entre d'altres). Aquesta importància està determinada pels efectes demostrats entorn del benestar de la persona. Especialment dins la cultura medi-

terrània la família és font de suport social informal i institucional (Ballester i Macías, 2015). Així doncs, l'anàlisi del grup de persones grans ha de tenir present no sols el curs vital de la persona, sinó que cal incorporar-hi la dimensió social, la posició econòmica i la dimensió de gènere. Aquesta conceptualització marcarà la valoració de les condicions de vida i també estarà condicionada per l'anomenat *estat del benestar*, així, per exemple, segons l'*Encuesta sobre discapacidad, autonomía personal y situaciones de Dependencia* (EDAD) del 2008, el 38,8% dels homes és cuidat per la seva parella, mentre que el percentatge disminueix fins al 12,5% quan és la dona qui és cuidada per la seva parella (Abellán i Pujol, 2016).

Finalment, dins la nostra societat actual, no podem deixar de banda les tecnologies de la informació i de la comunicació (TIC) dins la dimensió social, la qual pot determinar la configuració de les xarxes socials i del suport social de les persones grans. És cert que suposa l'alfabetització digital de les persones grans i l'intent de fer minvar tant com sigui possible la bretxa digital (Pino, Soto i Rodríguez, 2015).

3. La participació social de les persones grans

Duque i Mateo (2008) apunten a diverses formes de participació social de les persones grans: associacionisme, voluntariat, activitat política, educació permanent, oci i temps lliure, i altres formes, com ara aquelles vinculades amb les creences religioses o el turisme.

Un element important per poder fer activitats relacionades amb la participació social, tant de tipus familiar com comunitari, és la dimensió psicològica i la dimensió física. Per aquest motiu, cal tenir present la valoració que fan les persones grans del seu propi estat de salut que, segons Abellán i Pujol (2016), està condicionada per malalties viscudes, característiques personals de cada individu i altres raons socioeconòmiques i residencials.

L'estudi d'Abellán i Esparza del 2009, replicant les dades de l'*European Social Survey* (2008), confirma que a Europa es creu que les persones grans tenen més influència sobre els costums i estils de vida. Aquesta influència augmenta quan ens fixem en la participació dins la família. En l'àmbit econòmic (el 89,1% a Espanya i el 86,8% a Europa ho consideren molt important) i la cura dels néts (el 77% i el 76,6% respectivament) són dos dels aspectes més destacats, mentre que en l'àmbit social, ho són les tasques de voluntariat.

Un aspecte que cal tenir en compte és la diferenciació de gènere. En aquest sentit, el 2009 cap dona no ocupava un càrrec màxim en les direccions sindicals (Duque i Mateo, 2008), tot i que la representació de persones més grans de 55 anys era d'un 57%. Les Illes Balears és la comunitat amb l'índex més alt d'associacionisme (81,6%) en la franja d'edat de la tercera edat, i la mitjana d'Espanya és el 47,1%, tot i que, si ens fixem en accions

solidàries, el grup de persones grans és la que menys accions fa en comparació amb altres grups d'edat. Aquestes solen ser donar doblers, roba i aliments alguna vegada (40,8% i 52,5% respectivament), si bé trobem resultats contraris quan analitzem la participació quant a voluntariat, en què el grup de persones grans és el que més en fa (22,5% en comparació amb la mitjana de 12,4%). Aquestes activitats són molt diverses. Estan relacionades amb associacions religioses (3,1%), associacions veïnals (2,3%) i assistència social (2%). En aquest indicador també trobem diferències de gènere: quan les dones es dediquen més a fer activitats relacionades amb activitats religioses, drets humans o educació, els homes grans es decanten per activitats de voluntariat relacionades amb activitats esportives, mediambientals o polítiques.

Quant a la participació social dins la família, cal tenir present el concepte de solidaritat intergeneracional, però, sobretot, el del padrí cuidador. És cert que aquest rol està determinat per la cultura i la societat (és a dir, què reclama o exigeix la societat actual a les persones grans que es converteixen en padrins?). Per aquest motiu, en les cultures mediterrànies, no sols els padrins es mantenen com un pilar dins la família, com a transmissors de valors, sinó com una font de suport familiar bàsic en la cura dels néts, i d'influència, entre altres coses, en les relacions afectives entre pares i fills, en què es treballen pautes educatives o es fan tasques de modelatge d'actituds i conductes positives (Gomila i Pascual, 2012). El 1992, Kennedy ja explicava que la majoria d'activitats que fan padrins i néts són: sociabilitat, companyonia, ajuda a padrins en tasques de la llar, esdeveniments comunitaris i entreteniment fora de la llar.

També cal esmentar una font de suport important: el veïnat, que pot presentar els avantatges de convertir-se en una font important de suport, especialment en situacions d'emergència o en suport material i emocional quan és necessari, o convertir-se en una via d'integració i participació comunitària. També cal tenir present que aquesta es pot veure minvada per les condicions actuals de la societat (més individualista) i el ritme del dia a dia, que pot fer que sovint ni es conegui el veïnat (López, 2004).

A partir d'aquest plantejament, la intenció de l'estudi que ens ocupa se centra en l'apropament al discurs de persones grans que participen socialment en una associació o club de la tercera edat. Partint de la premissa de donar per fet que això els reporta una millor qualitat de vida, pareix que aquesta hipòtesi es confirma a l'hora d'analitzar els discursos tractats. Volem anar més enllà i conèixer també formes de viure, la participació, situacions familiars, relacions amb altres persones, amiatat, què representa per la gent gran assistir a un centre o inclús ser responsable que aquests funcionin. Per acabar, ens interessa apropar-nos a la forma com aquests factors es posen de manifest per a ells i elles a partir del debat entorn de la participació social i l'existència d'associacions de persones grans.

4. Metodologia

S'han creat dos grups de discussió entre persones participants en centres de persones grans, d'ambdós sexes, dissenyats a partir de la combinació 4 plantejada per Ballester (2004). Es tracta de grups heterogenis internament i externament, per la qual cosa s'espera que es generin el màxim de posicions discursives, tant dins els grups com entre aquests.

Taula 1 | *Característiques de la mostra i grups de discussió*

Identificació	Data	Lloc	Composició
Grup 1 (6 membres)	Abril (2016)	Palma	Persones de 65 o més anys, d'ambdós sexes, que participen en diferents centres (clubs independents), on, a més, tenen alguna responsabilitat, i persones que assisteixen i participen en activitats (pertanyen a tres associacions: Associació de Gent Gran Bona Gent, Associació Cultural l'Arrabal de Sta. Catalina i Llar Parroquial per a Persones Grans Sta. Catalina Thomas).
Grup 2 (6 membres)	Abril (2016)	Palma	Persones de 65 o més anys, d'ambdós sexes, que participen en activitats desenvolupades en un centre. Uns, a més, fan de professors voluntaris i altres simplement hi participen, llar de gent gran (gestionada des de l'Administració, Llar d'Avinguda Argentina) però que funciona com una associació, inclús té junta directiva. No és un centre de dia, sinó un centre on s'ofereixen activitats.

5. Anàlisi dels resultats

A partir dels grups de discussió, s'ha classificat el contingut de les diferents aportacions. El resultat s'ha dividit en dos grans temes: d'una banda, les diferents relacions socials i la forma que adopten entorn del veïnat, la família i les amistats i, de l'altra, la relació amb el centre, on surten aspectes com la participació i valoració de les activitats, la seva implicació i, en definitiva, què representa per a les seves vides l'existència d'aquests espais de relació.

5.1. Relacions socials: veïns

Les persones de l'estudi manifesten tenir unes bones relacions amb els seus veïns. Sembla que hi ha un fet que destaquen alhora que es compleixi aquesta circumstància. Es tracta de viure en una comunitat amb pocs canvis residencials. Les relacions es van teixint amb el temps i l'estabilitat de residència és un factor de pes perquè això es produeixi. En altres estudis es plantejava la dificultat de les relacions entre persones grans i veïns joves nous (Vecina, 2011). Possiblement aquest fet estava relacionat amb zones de notable canvi residencial i demogràfic. En el cas que ens ocupa, el factor edat no es considera un problema, sinó tot el contrari, ja que la joventut dóna vida i també el record

d'un temps passat que, així, torna a ser present. A més, les persones grans poden acabant convertint-se en un referent per a la comunitat. Alguns dels participants ho manifestaven d'aquesta manera:

«Tots són molt joves, el més gran deu tenir 40 anys, però la veritat és que hi ha molt de respecte [...]. Ens ajudem si necessitem alguna cosa [...]. De fet, si hem de fer una reunió, tothom ve a casa meva...» (GR. 1: 20, 37, 70).¹

«Durant anys hi ha hagut nins. Aquests s'han fet grans i han partit. Durant molt de temps tot és silenci a la finca. Tots som grans i deixes de sentir els nins jugant per l'escala, als balcons, als portals... No se sent res, únicament l'ascensor, però curiosament aquests nins que se'n varen anar, ara estan casats, tenen fills i visiten els padrins. Ara es tornen a sentir les rialles dels infants per l'escala i a les cases. De vegades em quedo escoltant perquè dóna alegria sentir els infants, donen vida!» (GR. 1: 80).

5.2. Relacions socials: família

A l'hora de parlar de les relacions familiars, apareixen diversos temes que formen part de la vida quotidiana, però que d'alguna manera mostren també la forma com són viscudes. Afloren sentiments de nostàlgia de persones que van desaparèixer de les seves vides, però que romanen en la seva memòria. Les realitats són diverses. Trobem persones vídues que tenen una vida molt activa i superen la situació sense forts sentiments d'enyorança o soledat, i d'altres que viuen aquesta situació de forma diferent, amb més tristor quan recorden el difunt. Les dades que es presenten en aquest estudi no poden considerar-se significatives, però donen pistes sobre diferents realitats. En els casos que hem trobat als grups de discussió, es mostra una correspondència entre el rol desenvolupat per la dona. La relació de gènere pot limitar la seva vida actual mentre que hi ha altres casos de persones que han tingut una experiència vital amb més mobilitat (un treball dinàmic, més independència, etc.) i que afronten millor les circumstàncies d'adaptar-se a una nova realitat.

«El més important, la família, que s'entengui. Malgrat que jo no puc xerrar perquè no tinc parella. Fa deu anys que el meu home va morir i no tinc res més. Me'n vaig per aquí i per allà i ja està. Bé, tinc fills, però...» –plora i una altra participant li agafa la mà– (GR2: 274).
«El meu company dels darrers anys va morir i visc tota sola. Això sí, sola perquè vull; m'agrada estar així.» «Tinc tres fills, però no guardo relació ni amb ells ni amb la que va ser la meva esposa, però estic molt bé.» (GR2: 44).

¹ Per fer referència al grup de discussió d'on s'ha extret la informació, s'identifica el grup i seguidament la darrera línia dels fragments de la transcripció citats.

A l'altre extrem trobem persones amb una família que roman molt unida. Això situa les persones grans en una doble tessitura. D'una banda, seguir fent una activitat que els absorbeix molt de temps, bona part dedicada a ajudar els fills en diverses qüestions. I, d'altra banda, no rompre una dinàmica que han dut al llarg de la seva vida i que també els reporta gratificacions.

«Familiarment estem molt units; els caps de setmana, on va un, anem tots. El que tinc per família ho voldria per a tothom. Em produeix molta tristor veure que la família dels companys i companyes se n'ha oblidat [...]. Els meus fills em deien que em jubilàs perquè mai m'aturava. Ara estic jubilat i són ells els que continuament em demanen si els puc ajudar. Sempre estic ocupat. La família som com una rosa: els pètals sempre estan units.» (GR1: 30).

El que és clar és el fet que en tots aquests casos la participació social està integrada de forma complementària amb cada una de les diferents vides quotidianes dels subjectes estudiats.

5.3. Relacions socials: amistat

Els centres de gent gran representen un espai únic per a la interacció social, per afavorir o continuar les relacions d'amistat de les persones que hi assisteixen. Un espai de trobada al qual donen molta importància, on es fomenten les amistats i es permeten mantenir relacions de persones que encara són veïnes dels barris propers.

També es creen noves relacions, de vegades molt duradores. Pareix que la solidaritat es posa de nou de manifest entre els valors principals de les persones grans, a l'hora de tenir cura dels seus companys i companyes, de vetllar pel benestar dels altres, mantenir actituds altruistes i d'entrega i servei per als altres. Això es posa de manifest quan es preocupen per l'estat de salut de les seves amistats o veïns, o de les persones que assisteixen al club.

«Ens coneixem de nines. Tenia la botiga devora i anàvem a escola juntes [...]. Les altres són persones d'aquí [...]. És com una família nova i ens sentim molt a gust totes [...]. Ens avisem quan una està malalta...» (GR: 286, 312).

5.4. Participació en activitats

Hi ha una conscienciació generalitzada, almenys entre els subjectes participants en l'estudi, entorn de la importància de la salut i la relació directa amb la participació en activitats diverses. Les més valorades són les que impliquen un entrenament mental (memòria, habilitat, etc.), l'exercici físic (gimnàstica, ball, tai-txi, etc.) i les que afavoreixen les relacions a més de la possibilitat de conèixer altres indrets, com ara petites sortides organitzades i viatges. Solen ser molt fidels a l'assistència a les activitats a les quals s'inscriuen. Hem

trobat persones que fa més de vint anys que fan alguna activitat i que, a més, mantenen la constància i dedicació necessàries per dur-la a terme, inclús superant les dificultats i limitacions pròpies de l'edat.

«El metge, perquè tenia molt mal d'esquena, em va receptar que anés a fer un poc d'exercici [...]. Fa uns vint anys que vinc a ioga.» (GR2: 77, 88).

«Vaig haver de deixar el ioga. Tinc tots els ossos romputs –riu–. Però jo faig el que puc. Estic molt contenta de venir aquí.» (GR2: 97,100).

Així, podem trobar persones que començaren a fer una activitat a partir d'una recomanació del metge, altres per a qui participar-hi representa recuperar pràctiques que feien de joves i que varen haver d'abandonar per motius diversos, altres que la veuen com una excusa per estar actives o simplement per rompre la soledat i la inactivitat que poden tenir en la seva vida la resta del dia.

«Vaig fer gimnàstica alguns anys, però després, amb els al·lots, la vaig deixar. Ara tinc 82 anys i ja en fa..., en fa alguns que vinc, sempre m'ha agradat.» (GR2: 139).

«Quan em vaig retirar, m'hi vaig apuntar i durant anys vaig fer de tot: manualitats, ceràmica..., però després vaig trobar que havia de fer altres coses, no tan sols pintar, no. Vaig demanar per venir aquí a tai-txi.» (GR2: 181).

«El temps que passes al local fent una activitat per millorar la memòria, o el que sigui, no el passes davant l'estufa o el televisor, sense res més per fer, veient passar les hores [...], per exemple, amb la música d'altre temps. T'agrada recordar, et trasllada a la teva joventut.» (GR1:125).

En un moment d'un dels grups, es crea un debat entorn de les diferències per sexe i la participació. Segons els interlocutors, les dones s'inscriuen més a activitats com tai-txi, gimnàstica i ball de bot, mentre que els homes participen més en altres activitats tranquil·les, com ara sortides, formar part d'algun grup de música, teatre, jocs de taula, etc.

«Això de les diferències entre homes i dones és relatiu, perquè a la meva associació hi ha més homes que dones. Penso que la participació està relacionada amb el tipus d'activitats, per exemple al ball de bot sempre hi ha més dones...» (GR1: 149).

En relació amb l'oferta d'activitats i les possibilitats de participar-hi, hi ha un tema que surt sovint. Es tracta de les facilitats pels preus baixos d'aquesta oferta. Els interlocutors posen de manifest els escassos recursos econòmics de moltes persones grans i afirmen que, gràcies a l'existència d'aquests centres, es poden permetre practicar un esport, tenir una

vida activa i saludable, poder passar una estona agradable amb els amics i coneguts. Inclús apareix el tema del gènere relacionat amb la feminització de la gent gran.

«Els preus de les activitats, menjar i beguda, són molt bons i això et permet poder gaudir d'aquests serveis, perquè, en el cas de les dones, tenen en contra que les pensions solen ser més petites. Aleshores, si no fos així, moltes no s'ho podrien permetre. Són una alternativa per a les persones grans, per moltes coses, però també pel preu baix.» (GR1: 102).

5.5. Vida personal i vinculació amb el centre

Dins d'aquest apartat, es pretén posar de manifest aquelles qüestions més personals, de vinculació amb el centre, que puguin anar més enllà del fet de participar com un més. Es tracta de la veu de persones que hi aporten una part de la seva vida fent voluntariat, ajudant al fet que els centres funcionin i les persones puguin tenir un espai on desenvolupar activitats. Hem volgut aprofundir una mica en l'experiència d'aquestes persones: què representa per a elles aquest grau d'entrega i participació, en definitiva, com el viuen i el senten. Hi ha persones convertides en professores o monitores d'activitats de manera altruista i altres dedicades a la gestió dels centres de persones grans.

Per a aquestes persones, la seva acció representa un servei a la comunitat i a elles mateixes, principalment perquè consideren que reben més del que aporten i manifesten molta gratitud per poder desenvolupar aquesta tasca. Hi ha casos de persones que eren professionals, per exemple professores, i, una vegada retirades, sentien una sensació de tristor perquè no podien seguir aportant a la societat el seu capital cultural, el seu coneixement, la seva llarga experiència. També es donen altres situacions, com ara la de persones que han participat en activitats al centre i han acabat convertint-se també en monitores, professores, etc. Per a elles és molt important, els permet recuperar un sentit de continuïtat del que han fet tota la vida o, si no és el cas, almenys tenir l'oportunitat de desenvolupar tasques que han descobert ara, que havien desitjat fer i no havien pogut mai, o simplement ha estat una experiència improvisada, fruit de la casuística, convertida ara en una il·lusió que omple les seves vides i dona sentit a la seva dedicació. En els fragments següents podem aproximar-nos a aquests sentiments:

«I em va dir: "Mira, no hem tingut mai un professor que donés classe aquí [...] i ho vaig provar i fins ara. I no ho deixaria per res [...]. El dimarts és el dia més bo de la setmana per mi (és quan fa les classes). Estic entre els néts [...], però aixecar-me i dir: "he de venir a classe (sospira i s'emociona) [...] és com tornar a La Salle a fer feina (mentre plora) i quan sóc aquí... vull gaudir-ne!» (GR2: 41,326).

«Sóc voluntària a la classe de ioga, per als principiants [...]. Me'n vaig anar a l'Índia, em vaig treure el títol de professora de ioga, em vaig dedicar als nins i un dia vaig entrar aquí com a alumna i ara com a professora, com a voluntària.» (GR2: 126).

Gestionar un centre, intentar mantenir un espai obert per a la comunitat, resulta molt complicat per la manca de recursos i l'elevat cost (consum de corrent, aigua, lloguer, etc.) «fins que es tornin a reactivar les subvencions. Sense això és molt difícil, molt difícil mantenir obert un club amb les despeses que comporta.» (GR2: 166). Es manifesten descontents perquè han de mantenir una lluita permanent per aconseguir doblers a través de subvencions, etc. Consideren que la seva tasca estalvia a l'Administració molts doblers i serveis d'atenció a les persones grans.

«El govern o l'Administració en general hauria de pensar molt en el paper social de les associacions i com els solucionem l'atenció a les persones grans que ells no cobreixen.» (GR1: 160).

A pesar de les dificultats, n'estan orgullosos i tots manifesten que és una acció molt important i una manera de dedicació als altres, un servei a la comunitat. «Jo trobo que tenint el local obert, ja no faig una cosa únicament per una altra persona, sinó per moltes cada dia...» (GR1: 117).

5.6. Què els aporta en definitiva assistir a un centre de persones grans?

La participació es converteix en una prioritat per a les persones de l'estudi, tant, que són capaces d'anul·lar una visita al metge per no deixar d'assistir al centre: «Vaig canviar el metge per poder venir [...]. Vaig dir una mentida, però passava més gust de venir aquí...» «No, per mi el ioga també és sagrat!» (GR2:231).

En primer lloc, és una sortida de la rutina diària. Implica tenir alternatives per ampliar les amistats i poder estar obert a noves interaccions socials. Per a moltes dones, representa un alliberament del rol de gènere, inherent a la seva biografia i cultura. És una manera de poder sortir de casa seva. Moltes es queixen de les seves parelles i la seva poca sociabilitat. Amb l'excusa d'assistir al centre, elles poden sortir i gaudir del que més els agrada.

«Per mi, venir aquí és una sortida molt bona, perquè el meu home és d'un caràcter poc xerrador, està molt amb l'ordinador, la televisió [...]: "I què hem de fer per dinar?", i poc més. I jo aquí m'ho pas estupendament.» (GR2: 211).

Una de les qüestions plantejades als grups de discussió es referia al fet de pensar en la desaparició dels centres de persones grans. Els interlocutors coincidien en la tasca tan positiva desenvolupada per aquests centres, la relació directa amb el seu benestar i qualitat de vida, en definitiva, la dificultat d'imaginar-se en l'actualitat una vida sense poder gaudir d'aquest recurs. La millor forma d'apropar-se a la manera com el viuen i les experiències que contaren als debats a manera d'exemple és citar literalment alguns fragments de les seves intervencions:

«Quan vàrem dir de tancar el club, una senyora em va dir: "I què faré jo? M'aixeco dematí, faig dissabte, preparo el dinar, rento els plats i després friso per arreglar-me, posar-me guapa i un dels millors vestits i venir al club [...]. El que tinc aquí no ho puc tenir en un altre lloc: les meves amigues, ball, bingo..."» (GR1:157).

«Les defuncions augmentarien als 65 anys, tornariem enrere en el temps. Jo hauria volgut que el meu pare hagués pogut gaudir del que tenim avui, del que ens ofereixen aquests centres, que hagués pogut gaudir tant com estem gaudint nosaltres ara.» (GR1: 175).

«Les dones hi participen moltíssim. Això els obliga a sortir de casa seva. Si no hi hagués centres, simplement no hi sortirien. A més, n'hi ha moltes que no condueixen i això també seria un impediment. Als clubs s'organitzen excursions i les persones grans poden sortir a altres llocs. A més, ens podem relacionar, parlar amb altres persones de la nostra edat.» «Si no hi hagués centres de persones grans, m'adaptaria al que tinc, però la meva vida seria molt avorrida. Encara, gràcies a l'ordinador, pots entretenir-te cercant informació des de casa teva. A mi m'agrada molt la història i em va molt bé, però no sortiria mai de casa...» (GR1: 189).

6. Conclusions

Començàvem aquest treball posant de manifest la importància de la dimensió social, econòmica i de gènere a l'hora de parlar de persones grans, no només com una qüestió estadística, sinó més aviat des de la consideració d'un entramat de factors que s'articulen amb la seva qualitat de vida i la participació en associacions o centres de la comunitat que ofereixen activitats lúdiques, saludables, educatives, etc. Són diverses les maneres com es posa de manifest la participació i també diferents els àmbits en què es duu a terme. Aquest fet implica una gradació, que va des d'una acció transformadora, de servei i defensa de la ciutadania (en el nostre cas gestionant associacions, fent possible la seva existència) a una acció participativa en la vida social, entorn de la família, el veïnat, les amistats i la relació amb els centres de persones grans (raó d'aquest estudi).

Per a aquestes persones, els centres representen un lloc central en les seves vides. Hi estan totalment integrats, inclús determinen la seva rutina diària. No es tracta d'un espai al qual assisteixen de manera secundària a tota la resta, sinó que moltes vegades tot gira entorn de la seva participació als centres, com a gestors, la qual cosa implica responsabilitats, molta feina i entrega, o bé com a simples assistents a les activitats que s'hi desenvolupen. S'han posat de manifest anècdotes com el fet de canviar una cita amb el metge, deixar les obligacions autoimposades de servir els interessos dels fills i la cura dels néts per poder acudir al centre a donar classes, etc.

Els centres de gent gran afavoreixen l'activitat mental, la formació, la pràctica d'exercici físic, la relació amb persones que comparteixen sentiments propis d'una generació, fomenten i reforcen les amistats, fan sentir útils les persones grans tenint l'oportunitat de continuar contribuint a la societat i als altres. També són espais per compartir i d'ajudar-se mútuament, tenir cura dels amics i companys, poder gaudir d'una vida moltes vegades truncada per les exigències econòmiques, biogràfiques o familiars al llarg de la seva història personal i que ara les poden recuperar. En definitiva, els defineixen com una illa enmig de la quotidianitat, un santuari en què poden continuar sent protagonistes de la seva pròpia vida.

Agraïments

A l'Associació de Persones Grans Bona Gent, a la Llar d'Avinguda Argentina, la seva ajuda per constituir els grups i l'ús de les seves instal·lacions, i a tots els participants i, especialment pel seu suport, a Bernadí Pujol, Miquel Coll i Teresa de Ruz.

Referències bibliogràfiques

Abellán, A. i Pujol, R. (2016). *Un perfil de las personas mayores en España, 2016. Indicadores estadísticos básicos*. Madrid. Informes Envejecimiento en Red; núm 14. [22-01-2016].

Abellán, A. i Esparza C. (2009). *La imagen de los mayores en Europa. Datos del 2008 y 2009*. Madrid. Informes Portal Mayores, núm. 96 [25-10-2009].

<http://www.imsersomayores.csic.es/documentos/documentos/pm-eurobarometro-2009-v1.pdf>

Ballester, Ll. (2004). *Bases metodològiques de investigació educativa*. Palma: Universitat de les illes Balears.

Ballester, L. i Macías, L. (2015). Les xarxes de relacions i suport de les persones grans de Mallorca. A Orte, C. (2015) *Anuari de l'envelliment de les Illes Balears. 2015*. Palma: Universitat de les Illes Balears, Govern de les Illes Balears i Caixa Colònia. 108-122.

Duque, J. M. i Mateo, A. (Coords.) (2008). *La participación social de las personas mayores*. Colección Estudios. Serie Personas Mayores. Madrid: IMSERSO.

Fernández-Ballesteros, R.; Zamarrón, M.D. i Maciá, A. (1996). *Calidad de vida en la vejez en distintos contextos*. Madrid: INSERSO. ISBN: 84-88986-38-6.

Gomila, M. A. i Pascual, B. (2012) Padrins que fan de pares: un dret de l'infant o una obligació per a la persona gran. A Orte, C. (2012) *Anuari de l'envelliment de les Illes Balears 2012*. Palma: Universitat de les Illes Balears, Govern de les Illes Balears i Caixa Colònia. 352-385.

INE (2008). *Encuesta sobre discapacidad, autonomía personal y situaciones de dependencia (EDAD)*. Madrid: INE.

Kennedy, G. E. (1992). Shared activities of grandparents and grandchildren. *Psychological Reports*, 70, 211-227.

López, J. (2005). *Personas mayores viviendo solas. La autonomía como valor en alza*. «Colección Estudios». Serie Personas Mayores. Madrid: IMSERSO.

Pino, M. R.; Soto, J. G. i Rodríguez, B. (2015). Las personas **mayores** y las TIC. Un compromiso para reducir la brecha digital. *Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria*, 26, 337-359. http://dx.doi.org/10.7179/PSRI_2015.26.13

Van der Maesen, L. i Walker, A. (Eds.) (2011). *Social Quality: From Theory to Indicators*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Vecina, C. (Dir.) (2011). *Diagnòstic Comunitari: Barri de Son Gotleu*. Palma: Ajuntament de Palma.

Autors

CARLOS VECINA MERCHANTÉ

Palma (1969). Doctor en Ciències de l'Educació (UIB). Llicenciat en Sociologia (UNED), diversos postgraus relacionats amb els problemes socials, la intervenció socioeducativa i la gestió de qualitat. Ha estat sociòleg i tècnic comunitari desenvolupant i assessorant diversos projectes d'intervenció comunitària (Ajuntament de Palma, Institut Marco Marchioni i per altres entitats socials). Va ser adjunt a direcció a la Unió d'Associacions de Persones amb Discapacitat de Balears. Actualment és professor tutor de Treball Social i Antropologia a la UNED, professor associat a la UIB i coordinador del projecte d'Intervenció Comunitària Intercultural (ICI) de l'Obra Social "la Caixa" desenvolupat per l'associació Grup d'Educadors de Carrer i Treball amb Menors (GREC) als barris de Santa Catalina y el Jonquet (Palma). També és membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES) i del Grupo Internacional de Investigación Sociológica en Educación (INSOC-20).

MARGALIDA VIVES BARCELÓ

Palma (1978). Llicenciada en Psicopedagogia i doctora amb menció europea en Ciències de l'Educació per la UIB. Professora contractada, doctora interina del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques. Entre les seves línies de recerca principals destaca la qualitat de vida, el suport social a les persones grans, l'aprenentatge al llarg de tota la vida, la inadaptació infantil i juvenil, i la resolució de conflictes. Ha fet una estada a la Universitat de Sheffield, en què ha treballat amb el doctor Alan Walker en la qualitat de vida en la gent gran. És membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES) de la UIB, membre suplent de l'Observatori de la Gent Fran (IMAS) i participant en la comissió de Protecció del Major d'aquest observatori.